Europeiska unionens officiella tidning

SV
C-serien

C/2025/772

11.2.2025

Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén

I riktning mot ett lagstiftningsförslag om en rättvis omställning och EU-politiska verktyg i syfte att bidra till en mer social europeisk grön giv

(yttrande på eget initiativ)

(C/2025/772)

Föredragande: **Dirk BERGRATH**

Rådgivare	Christiny MILLER (för föredraganden) Anna KWIATKIEWICZ (för grupp I)
Beslut av plenarförsamlingen	15.2.2024
Rättslig grund	Artikel 52.2 i arbetsordningen
Ansvarig sektion	Jordbruk, landsbygdsutveckling och miljö
Antagande av sektionen	13.11.2024
Antagande vid plenarsessionen	5.12.2024
Plenarsession nr	592
Resultat av omröstningen (för/emot/nedlagda röster)	179/1/6

1. Slutsatser och rekommendationer

Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs (EESK) ståndpunkt:

1.1 Europeiska ekonomiska och sociala kommittén (EESK) betonar vikten av en rättvis omställning i EU i linje med kommissionens strategiska prioriteringar och politiska riktlinjer för 2024–2029. Den rättvisa omställningen kommer att ha en särskild inverkan på arbetslivet och påverka sektorer, regioner, arbetstillfällen och färdigheter (inbegripet könsaspekten, den generationsövergripande aspekten och utsatta grupper), välfärd, samarbete mellan medlemsstaterna, styrning, affärsverksamhet och företag (särskilt små och medelstora företag) samt finansiering och investeringar.

1.2 Vi betonar behovet av ett omfattande åtgärdspaket för arbetslivet som integrerar befintliga verktyg på EU-nivå och ger medlemsstaterna tillräckligt spelrum att anta lämpliga lösningar på nationell och regional nivå. Detta kan komma att inbegripa reformer och översyner av befintlig lagstiftning och befintliga rekommendationer.

1.3 EESK efterlyser ett åtgärdspaket om en rättvis omställning i arbetslivet genom planering för och hantering av förändringar, med social dialog och kollektivförhandlingar som ledande principer ([1]).

Detta åtgärdspaket bör till exempel omfatta följande åtgärder:

— Genomföra kartläggning av kompetensbehov och kompetensstrategier.

— Utarbeta och genomföra lämpliga program för kompetensutveckling.

— Fastställa en meningsfull och verkställbar tillgång till utbildningstimmar med full ersättning för alla arbetstagare.

— Se till att effektiva system för deltagande och för information till och samråd med arbetstagarna genomförs på företagsnivå i enlighet med tillämpliga regler.

([1]) EUT C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj.

— Införa initiativ för en rättvis omställning i genomförandet av den europeiska pelaren för sociala rättigheter och den europeiska planeringsterminen.

— Skapa starka incitament för företag att prioritera kompetenshöjning av nuvarande arbetskraft för att komma till rätta med bristfällig kompetens och att utveckla, offentliggöra och regelbundet uppdatera företagets omställningsplaner i syfte att föregripa förändringar och utveckla strategier för att hantera eventuella effekter; uppmuntra till ökade bidrag till lärlingsutbildning och fortbildning i linje med nationella modeller för delfinansiering av arbetstagarnas utbildning på regional nivå.

1.4 Vi rekommenderar detaljerad kartläggning för att säkerställa att man på EU-nivå, nationell nivå och regional nivå, nu och i framtiden, känner till omställningens utmaningar och möjligheter. Beslutsfattare på lämpliga nivåer, och företagen, måste med utgångspunkt i denna kunskap ta fram övergripande omställningsplaner och kompetensstrategier i samarbete med arbetsmarknadens parter och andra berörda parter, samt övervaka framstegen. Observationsorganet för en rättvis omställning, som inrättats av Europeiska kommissionen, kan leda kartläggningen av politik och bästa praxis och ge medlemsstaterna data- och övervakningsstöd.

1.5 EESK uppmanar kommissionen och medlemsstaterna att säkerställa tillräcklig finansiering genom att öka anslagen till Fonden för en rättvis omställning och den sociala klimatfonden, samordna dem med andra EU-fonder som bidrar till målen för en rättvis omställning samt stärka och länka andra finansieringsmetoder och mobilisera privat finansiering för omställningen.

2. **Inledning**

2.1 I den gröna given fastslås EU:s rättsligt bindande åtaganden om att minska utsläppen med 55 % senast 2030 och att uppnå klimatneutralitet senast 2050. I kommissionens meddelande om den europeiska gröna given anges det att omställningen måste vara rättvis och inkluderande och sätta människan i centrum, med särskild uppmärksamhet åt de regioner, branscher och arbetstagare som ställs inför de största utmaningarna ([2]). Att ”eftersträva en rättvis klimatomställning, med syftet att upprätthålla vår konkurrenskraft globalt och öka vår energisuveränitet”, är också en av rådets prioriteringar för 2024–2029 ([3]).

2.2 I kommissionens meddelande om EU:s klimatmål för 2040 anges en nettominskning på 90 % av växthusgasutsläppen jämfört med 1990 års nivåer. EESK stöder det rekommenderade målet på 90 % senast 2040 eftersom det ligger i linje med de vetenskapliga rönen om EU:s skäliga andel av 1,5-gradersmålet, men understryker att samordnade åtgärder inom alla sektorer är viktiga för att uppnå 2040-målet. Samtidigt framhåller kommittén att målet är krävande och bara kan uppnås om det införs en politik som gör det möjligt att säkerställa de europeiska industriernas konkurrenskraft och en rättvis omställning genom att alla former av koldioxidfri och koldioxidsnål teknik används på ett kostnadseffektivt sätt ([4]). Omfördelningsåtgärder kommer att vara avgörande för att ta itu med de sociala konsekvenserna så att ingen lämnas utanför ([5]).

2.3 Omställningen kommer att föra med sig nya möjligheter och allvarliga utmaningar för företagen och skapandet av arbetstillfällen och för arbetstagare på alla kompetensnivåer, men vissa regioner kommer att gynnas mer än andra. EU:s sammanhållningspolitik och nationella åtgärder kommer att fortsätta att spela en viktig roll för att stödja de regioner som påverkas mest av omställningen ([6]). Uppskattningsvis 40 % av arbetstagarna i EU kommer att påverkas direkt av omställningen ([7]).

2.4 Samtidigt finns det risk för en tillbakagång när det gäller EU:s mål i den gröna given mot bakgrund av ett ökat offentligt och politiskt bakslag mot den gröna politiken, eftersom omställningen kan uppfattas som orättvis i sin nuvarande form ([8]) ([9]) och medför ökande skyldigheter för företag och bidrar till avsaknaden av viktiga förutsättningar för en starkare nyttokalkyl i EU ([10]). Opinionsundersökningar visar dock att en majoritet av EU:s befolkning stöder en rättvis grön omställning ([11]).

([2]) COM(2019) 640 final.
([3]) Europeiska rådets strategiska agenda 2024–2029.
([4]) EUT C, C/2024/4667, 9.8.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4667/oj.
([5]) COM(2024) 63 final.
([6]) COM(2024) 63 final.
([7]) https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/2024-08/ef23032en.pdf.
([8]) A new governance framework to safeguard the European Green Deal.
([9]) Enabling the green and just transition.
([10]) http://antwerp-declaration.eu/.
([11]) Särskild Eurobarometer 100.1 – Parlemeter 2023.

2.5 Det är viktigt att omställningen är rättvis. I Internationella arbetsorganisationens riktlinjer för en rättvis omställning anges det att en rättvis omställning för alla i riktning mot en miljömässigt hållbar ekonomi måste förvaltas väl och bidra till målen om anständigt arbete för alla, social inkludering och utrotning av fattigdom ([12]).

3. **Begränsningar i EU:s nuvarande politiska instrument**

3.1 EESK välkomnar och noterar de många befintliga politiska instrument på EU-nivå som antingen direkt eller indirekt syftar till en rättvis omställning, men noterar även motstridigheter och luckor mellan olika politiska åtgärder.

3.2 EESK välkomnar rådets rekommendation om säkerställande av en rättvis omställning till klimatneutralitet, men noterar också att denna icke-bindande rekommendation inte erbjuder den heltäckande politiska plattform som EU behöver för att kunna hantera alla effekter ([13]). Till följd av detta bör medlemsstaterna stödjas i sina ansträngningar att genomföra rekommendationen utifrån sina nationella förutsättningar.

3.3 Mekanismen för en rättvis omställning och den föreslagna sociala klimatfonden kommer att vara värdefulla för att stärka och hantera en rättvis omställning på regional nivå och branschnivå. De är dock begränsade i storlek och omfattning och avser endast en liten del av omställningsprocessen ([14]). De ekonomiska resurserna i den sociala klimatfonden och Fonden för en rättvis omställning kommer inte att räcka för att uppfylla de mål för vilka de utformades och de bör användas på ett ändamålsenligt sätt ([15]).

3.4 För att överbrygga klyftan mellan EU:s instrument för en rättvis omställning måste den politiska ramen för en rättvis omställning möjliggöra ett fullständigt genomförande av Parisavtalet ([16]), FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling ([17]) och dess mål för hållbar utveckling ([18]), den europeiska pelaren för sociala rättigheter och strategin för konkurrenskraft på lång sikt ([19]). ILO:s riktlinjer för en rättvis omställning ([20]) bör innehålla särskilda alternativ för utformning, genomförande och övervakning av den politiska ramen ([21]).

4. **Ett EU-åtgärdspaket för en rättvis omställning i arbetslivet med tillhörande verktyg**

4.1 Den rättvisa omställningen är en komplex process som påverkar stora delar av samhället, och ett enda politiskt verktyg räcker inte för att hantera denna utmaning. Vi efterlyser därför en bedömning av eventuella luckor i de befintliga politiska instrumenten som, vid behov, bör kompletteras med nya åtgärder för att skapa ett samordnat åtgärdspaket för arbetslivet. Detta paket bör integrera befintliga verktyg på EU-nivå och ge medlemsstaterna tillräckligt utrymme för att anta lämpliga lösningar på nationell eller regional nivå. I förslagen nedan beskrivs inslagen i ett sådant åtgärdspaket.

4.2 Detta åtgärdspaket bör inbegripa arbetslivets aspekter inom ramen för en rättvis omställning, med beaktande av befogenhetsfördelningen enligt fördragen och arbetsmarknadsparternas roll, närmare bestämt sektorer, regioner, arbetstillfällen och färdigheter (inbegripet aspekter kring kön och generationsöverskridande frågor och utsatta grupper), välfärd, samarbete mellan medlemsstaterna, styrning, affärsverksamhet och företag (med ett särskilt fokus på små och medelstora företag) samt finansiering och investeringar.

([12]) Riktlinjer för en rättvis övergång till miljömässigt hållbara ekonomier och samhällen för alla.
([13]) EUT C 486, 21.12.2022, s. 95.
([14]) EUT C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj.
([15]) The European Green Deal and the ”Leave No One Behind” principle.
([16]) Parisavtalet.
([17]) Agenda 2030 för hållbar utveckling.
([18]) Målen för hållbar utveckling.
([19]) EU:s konkurrenskraft på lång sikt – efter 2030.
([20]) Riktlinjer för en rättvis övergång till miljömässigt hållbara ekonomier och samhällen för alla.
([21]) EUT C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj.

Sektorer

4.3 En sektorsinriktad strategi för att förbättra och övervaka arbetets kvalitet är avgörande ([22]). I den europeiska gröna given anges det att omställningen behövs inom alla sektorer, vid olika tidpunkter och i varierande omfattning ([23]). I sektorer med högre växthusgasutsläpp – t.ex. fossilbränslebaserade energisektorer såsom olja, kol och gas, industri och transport ([24]) – kommer omställningen dock att bli svårare. Samtidigt behövs innovation för att utforska koldioxidsnåla energialternativ, energilagring, avskiljning av koldioxid och annan teknik som kan underlätta omställningen. Dessa förändringar kommer att påverka de företag som är verksamma inom dessa sektorer, deras arbetstagare och de regioner där de är baserade, samt konkurrenskraften och livsmedelstillgången.

Förslag:

— Kommissionen bör i nära samarbete med medlemsstaterna samordna en detaljerad kartläggning för att förstå vilka strategiska sektorer som kommer att expandera, omvandlas, minskas och fasas ut. Kartläggningen bör leda fram till en beskrivning av lämpliga stödåtgärder såsom EU-finansiering, statligt stöd, välfärdsstöd, tillfälligt socialt stöd och omskolningsinitiativ för att underlätta övergången mellan arbeten. Kartläggningen bör inbegripa analys av omställningens effekter på sysselsättning och kompetens i de olika länderna, regionerna och sektorerna, bland annat när det gäller underleverantörer och värdekedjor i efterföljande led ([25]). I linje med rekommendationerna i de politiska riktlinjerna för 2024–2029 bör man vid kartläggningen också undersöka potentiella negativa spridningseffekter av omställningen inom EU och även på andra delar av världen, för att mildra dessa effekter genom de sektorsspecifika och regionala omställningsplanerna.

— Omställningsvägar och planer för övergång mellan arbeten bör tas fram i samarbete med arbetsmarknadens parter och genom kollektivförhandlingar.

— Ömsesidighet och globala åtaganden, inbegripet internationella handelsavtal, bör beaktas när sektorsplaner övervägs.

Regioner

4.4 När vissa sektorer fasas ut kommer de regioner som är beroende av dem att påverkas kraftigt, vid olika tidpunkter och i varierande grad. I dessa regioner kommer man att behöva omstrukturera och diversifiera ekonomin i riktning mot ny ekonomisk verksamhet, förbereda arbetskraften för kommande förändringar och framtidens arbetstillfällen och bevara den sociala sammanhållningen ([26]). EU:s arbetstagare bör ha frihet att kunna stanna kvar ([27]) och ha tillgång till lokala produktiva arbetstillfällen av hög kvalitet som bidrar till deras lokalsamhällens utveckling och välfärd, inte minst i landsbygdsområden. Det måste skapas en gynnsam miljö som stöder strukturella förändringar i befintliga företag samt investeringar och skapande av arbetstillfällen i den gröna omställningen.

Förslag:

— Kommissionen och medlemsstaterna bör sörja för att regionerna har platsbaserade övergångsvägar, framtagna i samarbete med lokala myndigheter och arbetsmarknadens parter på lämplig nivå, samt sektorsspecifika omställningsplaner som säkerställer alternativa sysselsättningsmöjligheter och utbildning. Medlemsstaterna bör stödja lokalt ledda initiativ och säkerställa ett brett samråd med lokalbefolkningar och det civila samhället.

Arbetstillfällen och färdigheter

4.5 I samband med omställningen kommer en betydande mängd arbetstillfällen att försvinna inom vissa branscher, medan det i andra kommer ske en förändring av jobbprofiler och kompetenskrav. Åtgärder för uppnå målet om en minskning av växthusgasutsläppen med 55 % senast 2030 skulle kunna få en övergripande positiv effekt på antalet arbetstillfällen ([28]). Den mest påtagliga följden skulle vara att arbetstillfällen ersattes och/eller omdefinierades. Denna process kommer att vara avhängig av det nationella sammanhanget och utgångsläget.

([22]) https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/2024-08/ef23032en.pdf.
([23]) COM(2019) 640 final.
([24]) Greenhouse gas emissions by aggregated sector, https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/daviz/ghg-emissions-by-aggregated-sector-5#tab-dashboard-02.
([25]) EUT C 275, 18.7.2022, s. 101.
([26]) Plattformen för en rättvis omställning.
([27]) Much more than a market – Speed, Security, Solidarity.
([28]) Europeiska kommissionen, Gemensamma forskningscentrumet, Murauskaitė-Bull, I., Scapolo, F., Muench, S. et al., "The future of jobs is green", Publikationsbyrån, 2021.

Förslag:

— Kommissionen och medlemsstaterna bör arbeta för en gemensam förståelse och utarbeta riktlinjer för arbetstillfällen av god kvalitet, anställningstrygghet och arbetsvillkor för gröna jobb. De bör också underlätta utbyten mellan medlemsstaterna för att främja god praxis och visa hur EU:s sociala regelverk genomförs på nationell nivå. EESK välkomnar kommissionens avsikt att tillsammans med arbetsmarknadens parter utarbeta en färdplan för arbetstillfällen av hög kvalitet i enlighet med de politiska riktlinjerna för 2024–2029 ([29]) och uppmanar kommissionen att beakta förslagen i detta yttrande.

— Aktuella arbetsmarknads- och kompetensinventeringar och framtidsprognoser, på regional nivå, branschnivå och yrkesnivå, gör det möjligt att kartlägga och föregripa relevanta yrkesspecifika och övergripande kompetensbehov och i enlighet med detta anpassa kursplaner, för att möta kort- och långsiktiga behov ([30]).

— Medlemsstaterna bör utveckla och främja strategier för kompetenshöjning och omskolning för att öka vuxnas deltagande i utbildning för de nya färdigheter och arbetstillfällen som följer av omställningen. De bör också uppdatera yrkesutbildningens läroplaner och program och främja närmare partnerskap mellan utbildningsaktörer och små och medelstora företag, sociala företag för arbetsmarknadsintegration och arbetsmarknadens parter i enlighet med den nationella modellen för styrning och praxis inom yrkesutbildningen. Slutligen bör de införa eller stärka stödsystem för lärlingsplatser, avlönade praktikplatser och system för jobbskuggning med ett starkt utbildningsinslag, särskilt i mikroföretag samt små och medelstora företag, inbegripet sådana som bidrar till klimat- och miljömål och i sektorer med kompetensbrist. Sådana system bör övervakas och utvärderas på nationell eller regional nivå, och bör syfta till säkrad arbetskvalitet ([31]).

— Ge små och medelstora företag lämpliga incitament att investera i kompetenshöjning och omskolning, och främja en kultur av livslångt lärande för entreprenörer och arbetstagare, bland annat genom mikromeriter.

— Främja nätverkssamarbete mellan små och medelstora företag för kunskapsutbyte.

— Främja social dialog på grundval av god praxis för att ge personer som är anställda eller mellan arbeten ekonomiskt stöd för kortare eller längre utbildningskurser så att de kan utveckla sina färdigheter. Detta skulle kunna övervägas ingå i den nya pakt för en europeisk arbetsmarknadsdialog som planeras till början av 2025 ([32]), ([33]).

— En rättvis omställning bör integreras i nationella kompetensstrategier och integrera förslag från kommissionens europeiska kompetensagenda och uppdaterade nya industristrategi. Kompetenspartnerskap i kompetenspakten kommer också att vara en viktig effektmultiplikator ([34]).

— Kompetensstrategier bör inriktas på befintliga ojämlikheter mellan könen och sörja för att politiken för en rättvis omställning aktivt förbättrar jämställdheten ([35]), ([36]). Särskild uppmärksamhet bör också ägnas åt effekterna av förändringar i eller förlust av arbetstillfällen för samhällsgrupper som riskerar att utestängas från arbetsmarknaden, såsom personer med funktionsnedsättning, äldre, migranter eller långtidsarbetslösa.

— EESK uppmanar kommissionen att ta ovanstående punkter i beaktande inför nästa översyn av handlingsplanen för den europeiska pelaren för sociala rättigheter.

System för välfärd och socialt skydd

4.6 Varje medlemsstat bör uppmuntras att se över sina system för välfärd och socialt skydd för att säkerställa att systemen kan stödja den gröna omställningen och de människor som påverkas på effektivast möjliga sätt i riktning mot hållbar sysselsättning och minskad fattigdom och ojämlikhet. Socialt skydd bidrar till anpassning till och begränsning av klimatförändringarna och stöder också en rättvis omställning genom att skydda människors inkomster, hälsa och arbetstillfällen, och kan i sin tur bygga upp allmänhetens stöd för omställningen ([37]).

([29]) https://commission.europa.eu/document/download/e6cd4328-673c-4e7a-8683-f63ffb2cf648_sv?filename=Political%20Guidelines%202024-2029_SV.pdf.
([30]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([31]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([32]) New framework for a just digital and green transition.
([33]) Politiska riktlinjer för nästa Europeiska kommission 2024–2029.
([34]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([35]) Europeiska kommissionen, Gemensamma forskningscentrumet, Murauskaitė-Bull, I., Scapolo, F., Muench, S. et al., "The future of jobs is green", Publikationsbyrån, 2021.
([36]) Considering gender in regional transformations.
([37]) https://www.ilo.org/publications/flagship-reports/world-social-protection-report-2024-26-universal-social-protection-climate.

Förslag:

— Kommissionen bör inkludera initiativ för en rättvis omställning i genomförandet av den europeiska pelaren för sociala rättigheter och den europeiska planeringsterminen. EU och dess medlemsstater bör garantera fri rörlighet med avseende på social trygghet när arbetstagare flyttar till en annan medlemsstat i enlighet med förordning (EG) nr 883/2004.

— Medlemsstaterna bör uppmuntras att se över och vid behov anpassa sina välfärdssystem och system för socialt skydd så att de kan möta dagens sociala, miljömässiga och ekonomiska utmaningar för att se till att kostnaderna för och fördelarna med den gröna omställningen fördelas rättvist, samt garantera högkvalitativa, ekonomiskt överkomliga och tillgängliga tjänster av allmänt intresse. Sådana system skulle bland annat kunna omfatta aktiv arbetsmarknadspolitik, arbetslöshetsförmåner, tillräckligt stöd till dem som riskerar att drabbas av fattigdom eller lever i fattigdom, minimilöner, miljökuponger och direkt inkomststöd, beroende på det nationella sammanhanget ([38]). De nationella myndigheterna bör samarbeta med ideella aktörer, företag inom den sociala ekonomin och andra aktörer som tillhandahåller sociala tjänster för att identifiera utsatta hushåll och enskilda personer och stödja dem med hjälp av tillfälliga åtgärder.

— Systemen för socialt skydd kan anpassas för att tillhandahålla inkomsttrygghet under bland annat övergångar mellan arbeten, hälso- och sjukvårdstjänster och omsorgstjänster genom lämplig social infrastruktur, särskilt i de mest drabbade områdena och för de mest utsätta samhällsgrupperna, för att förebygga social utestängning och hantera hälsorisker och klimatrelaterade risker ([39]).

— Medlemsstaterna bör använda sig av riktade och välutformade anställnings- och övergångsincitament för att komplettera övergångar mellan sektorer på arbetsmarknaden och arbetskraftens rörlighet mellan regioner och länder ([40]).

Samarbete mellan medlemsstater

4.7 Samarbete är avgörande för att stödja sammanhållning och konkurrenskraft snarare än en kapplöpning mot botten inom EU. Många av de politiska åtgärder som krävs för en rättvis grön giv fastställs på nationell nivå och kommer att kräva samordnade insatser från medlemsstaternas sida.

Förslag:

— Eftersom de arbetstillfällen som försvinner eller skapas inte kommer att vara jämnt fördelade över hela EU, och eftersom de enskilda regionerna har varierande styrkor inom olika teknik- och kompetensområden, bör industripolitiken och sammanhållningspolitiken sammanjämkas för att stärka EU:s ställning som global ekonomisk aktör för en rättvis omställning i hela EU ([41]).

— EU bör anta en industristrategi i linje med målen för en rättvis omställning som säkerställer lika villkor. För att göra detta skulle man kunna kartlägga strategiska industrier och värdekedjor och varje regions ekonomiska potential samt samordna deras bidrag till EU-övergripande värdekedjor ([42]), ([43]). Modellen för viktiga projekt av gemensamt europeiskt intresse skulle kunna fungera som en förebild ([44]).

— Sammanhållningspolitiken måste förbli en viktig drivkraft för en rättvis omställning i regioner som är starkt beroende av en fossilbränslebaserad infrastruktur. En särskild fond på EU-nivå, såsom den europeiska konkurrenskraftsfond ([45]) som föreslås, kan tillhandahålla bidrag och lån för att utveckla strategiska industriprojekt i regioner som inte har finanspolitisk kapacitet för denna investering. Offentligt finansiellt stöd såsom bidrag, lån och offentlig upphandling bör också kopplas till sociala och miljömässiga villkor för att säkerställa att offentlig finansiering är avhängig av framsteg ([46]).

— Det måste finnas särskilt stöd till medlemsstater som underutnyttjar EU:s strategiska finansieringsinstrument för innovation och FoU och för expanderande branscher, särskilt i länder med begränsat finanspolitiskt utrymme.

([38]) EUT C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj.
([39]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([40]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([41]) ZOE Institute for Future-Fit Economies (2024). A Unified Industrial Transition for Europe (UnITE) Pact.
([42]) Much more than a market – Speed, Security, Solidarity.
([43]) ZOE Institute for Future-Fit Economies (2024). A Unified Industrial Transition for Europe (UnITE) Pact.
([44]) Draghirapporten.
([45]) Politiska riktlinjer för nästa Europeiska kommission 2024–2029.
([46]) ZOE Institute for Future-Fit Economies (2024). A Unified Industrial Transition for Europe (UnITE) Pact.

— På nationell nivå måste samordnade nationella planer mellan olika sektorer och arbetsmarknader syfta till att värna arbetstillfällen av hög kvalitet för omställningen, samtidigt som man tillhandahåller lämpliga mekanismer för att de nationella arbetsmarknadsparterna ska kunna bidra till processen.

Styrning

4.8 Styrningsdimensionen av en rättvis omställning får inte underskattas. Ett politiskt instrument eller en samling instrument räcker inte för att hantera komplexiteten i den rättvisa omställningen. Målkonflikter mellan politiska instrument bör undvikas eller mildras genom att de identifieras tidigt.

Förslag:

— En helhetsinriktad, samordnad och integrerad politisk strategi står i centrum för den politiska ramen för en rättvis omställning. Social dialog och medborgardialoger som är samhällsrepresentativa samt lokala och regionala myndigheters deltagande är hörnstenen för att förverkliga ramen ([47]).

— Bygga upp analys- och övervakningsverktyg som hjälp för att utforma övergripande åtgärdspaket och bevaka effektiviteten i program för övergång mellan arbeten (omskolning och kompetenshöjning, övergångsbidrag osv.) ([48]).

— Politikens långsiktiga miljömässiga, ekonomiska och sociala konsekvenser måste systematiskt beaktas på alla nivåer av beslutsfattandet, särskilt i förhandsutvärderingar. Beslutsfattarna bör regelbundet presentera resultaten av utvärderingar, prognoser och övervakning för allmänheten och organisera dialoger med arbetsmarknadens parter, det civila samhället och andra berörda parter om resultaten och eventuella justeringar ([49]).

— Beslutsfattare på alla nivåer bör sörja för att arbetstagarna på alla nivåer och deras företrädare samt företag i alla sektorer och av alla storlekar fullt ut och på ett meningsfullt sätt involveras när det gäller att förutse förändringar och hantera omstruktureringsprocesser, inbegripet sådana som är kopplade till den gröna omställningen, i alla skeden av beslutsfattande och genomförande ([50]).

— Deltagande i beslutsfattandet bör stärka och rusta enskilda personer, det civila samhället, arbetsmarknadens parter och berörda parter, så att de kan bidra till att utforma och genomföra passande lösningar på lämpliga nivåer. Särskild tonvikt bör läggas vid att inhämta synpunkter från företrädare för utsatta/underrepresenterade grupper ([51]).

— Inom ramen för politiska strategier måste det politiska beslutsfattandet samordnas på alla nivåer och inom alla relevanta politikområden, inbegripet forskning och innovation. På ett vertikalt plan innebär detta att uppmuntra regionala och lokala myndigheter att spela en aktiv roll i planeringen, utvecklingen, genomförandet och övervakningen av politiken för en rättvis omställning. På ett horisontellt plan måste beslutsfattare inom olika politikområden samarbeta för att upptäcka luckor, överlappningar, målkonflikter och synergier mellan olika politiska alternativ. Identifiering av sådana inslag stöds genom att man utvecklar och integrerar användningen av tillförlitliga och transparenta konsekvensbedömningar (på förhand) för sysselsättning, sociala frågor och fördelningseffekter ([52]).

Förslag som specifikt riktar sig till EU-nivån:

— Samtidigt som vi noterar att förordningen om energistyrning och EU:s klimatlag ([53]) nyligen har antagits och uppdaterats, anser kommittén att man i samband med en översyn i framtiden, såsom anges i uppdragsbeskrivningen till den nominerade kommissionsledamoten med ansvar för energi och bostäder, skulle kunna undersöka möjligheten att införliva målen för en rättvis omställning i strukturer för flernivåstyre. På så sätt skulle de nationella energi- och klimatplanerna kunna anpassas till den sociala och medborgerliga dialogen om prioriteringar för en rättvis omställning och i större utsträckning beaktas inom andra politikområden, såsom den gemensamma jordbruks-politiken ([54]).

([47]) EUT C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj.
([48]) Huvudbudskapen från sysselsättningskommittén och kommittén för socialt skydd om genomförandet av rådets rekommendation om säkerställande av en rättvis omställning till klimatneutralitet.
([49]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([50]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([51]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([52]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([53]) Styrningen av energiunionen.
([54]) EUT C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj.

— EU:s observationsorgan för en rättvis omställning bör övervaka EU:s process för en rättvis omställning, inbegripet nationell politik och nationella strategier som bygger på EU-riktlinjer, t.ex. i den europeiska planeringsterminen och nationella energi- och klimatplaner ([55]), och arbetsmarknadens parter och det civila samhället bör delta i utarbetandet av en uppsättning indikatorer för övervakning. Observationsorganet bör även bidra till aktuella arbetsmarknads- och kompetensinventeringar och framtidsprognoser samt kartlägga och förutse yrkesspecifika och övergripande kompetensbehov ([56]). Detta bör ske genom regelbundna utbyten med beslutsfattare på nationell och regional nivå.

— För att möjliggöra horisontell samordning föreslår EESK att man använder laboratorier för EU-politik under ledning av kommissionens gemensamma forskningscentrum för att på ett tidigt stadium sammanföra en rad olika generaldirektorat i beslutsprocessen i syfte att ta itu med politiska problem ur ett avdelningsövergripande perspektiv ([57]).

— För att allmänheten ska ges möjlighet att delta på ett mer meningsfullt sätt och på ett bredare plan i den politiska processen rekommenderar EESK att det inrättas en resultattavla som visar vilka förslag från medborgarna som har anammats och skälen i de fall där förslagen inte beaktats.

Förslag som specifikt riktar sig till den nationella nivån:

— För att tillgodose behoven i samband med den rättvisa omställning som beskrivs i de andra avsnitten bör medlemsstaterna stärka de berörda offentliga tjänsternas operativa kapacitet att tillhandahålla lämplig vägledning och stöd för genomförandet av en politik för en rättvis omställning ([58]).

— Befintlig lagstiftning om rätt till information och samråd måste genomföras i praktiken på nationell nivå.

Affärsverksamhet och företag

4.9 Affärsverksamhet och företag (med särskilt fokus på små och medelstora företag) som drivkrafter för omställningen.

Förslag:

— För att främja entreprenörskap, särskilt i regioner som står inför utmaningar i samband med omställningen och i sektorer som främjar klimat- och miljömål, med särskild tonvikt på kvinnors företagande, bör stödet utgöra en kombination av ekonomiska åtgärder, som bidrag, lån eller aktiekapital, och andra åtgärder, som utbildnings- och rådgivningstjänster, anpassade till varje fas av företagets livscykel. Stödet bör vara inkluderande och tillgängligt för underrepresenterade och mindre gynnade grupper ([59]). Lämpliga villkor för investeringar och företagsetablering är avgörande för ett ändamålsenligt stöd till entreprenörskap.

— Medlemsstaterna bör underlätta tillgången till finansiering och marknader för mikroföretag samt små och medelstora företag, särskilt dem som bidrar till klimat- och miljömålen, med särskild tonvikt på företag inom den sociala ekonomin, för att stimulera skapande av arbetstillfällen av god kvalitet för alla. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt de regioner som påverkas mest av omställningen och de sektorer som stöder omställningsmålen ([60]).

— Kapacitetsuppbyggnad av arbetsgivarorganisationer som företräder små och medelstora företag för att 1) spela rollen som rådgivare för hur affärsmodellerna kan göras grönare och mer hållbara; 2) spela rollen som arbetsmarknadspart gentemot beslutsfattare och i den sociala dialogen.

— Diversifierade affärsmodeller, inbegripet cirkulära och kooperativa system såsom ”steward-ownership”, skulle kunna uppmuntras för att öka demokratin i arbetslivet.

— Främja den privata sektorns integrering av strategier för en rättvis omställning i sina insatser för minskade koldioxidutsläpp med hjälp av ett snabbt och effektivt deltagande av fackföreningar. Genom att genomföra dessa strategier kan företagen förutse den gröna omställningens effekter på sin verksamhet och arbetskraft och undersöka nya möjligheter.

([55]) The European Green Deal and the ”Leave No One Behind” principle.
([56]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([57]) A policy cycle 2.0 for the European Commission.
([58]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([59]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([60]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.

Finansiering och investeringar

4.10 Kommittén är övertygad om att tillräckliga investeringar i en rättvis omställning är avgörande för att den politiska ramen ska kunna förverkligas. Vi betonar behovet av bättre fördelning och effektiv användning av tillgängliga medel.

Förslag:

— En europeisk investeringsplan för en grön omställning i storlek med de uppskattade investeringsbehoven i kommissionens strategier är nödvändig. De enorma investeringsbehoven måste också i högre grad inriktas på offentliga investeringar för att påskynda omställningen. I detta avseende noterar EESK med intresse den föreslagna europeiska konkurrenskraftsfond som kommissionen aviserat.

— Investeringarna måste riktas till de områden, individer och utsatta samhällsgrupper som kommer att påverkas mest av omställningen. Dessa investeringar måste vara produktiva och hållbara.

— Villkor kan övervägas för att säkerställa att medlen fördelas i enlighet med detta. Det skulle kunna gälla förhandsanvändning av principen om att inte orsaka betydande skada och principen om att inte orsaka skada för sammanhållningen samt inrättande och användning av en princip om att inte orsaka social skada, följt av att man i efterhand visar att villkoren uppfyllts för att få ta del av återstående medel. En diskussion skulle kunna föras mellan berörda parter om behovet av att skapa en princip om att inte orsaka social skada.

— Medel på EU-nivå bör samordnas via en strategisk ram som kopplar samman deras mål och förenklar medlemsstaternas förståelse av alternativen. I linje med de politiska riktlinjerna för att öka finansieringen av en rättvis omställning skulle dessutom Fonden för en rättvis omställning och den sociala klimatfonden kunna utökas. Medlemsstaterna bör främja användningen av socialt ansvarsfulla metoder för offentlig upphandling, bland annat genom sociala tilldelningskriterier som skapar möjligheter för de personer som påverkas mest av den gröna omställningen, samtidigt som gröna tilldelningskriterier också främjas ([61]).

— Medlemsstaterna kommer också att behöva budgetutrymme för att investera i och genomföra omställningen. Angående den nyligen reformerade ramen för ekonomisk styrning understryker kommittén att ytterligare initiativ kan komma att behövas för att säkerställa att tillräckligt med privat och offentligt kapital mobiliseras för den gröna omställningen och den sociala sammanhållningen ([62]).

— Medlemsstaterna bör bedöma och vid behov anpassa skattesystemen mot bakgrund av de utmaningar som följer av omställningen, särskilt genom att flytta skattebördan från arbete och minska skattekilen för låg- och medelinkomsttagare i riktning mot andra källor som bidrar till klimat- och miljömålen ([63]).

Ett åtgärdspaket för en rättvis omställning i arbetslivet

4.11 EESK efterlyser ett åtgärdspaket inom EU om en rättvis omställning i arbetslivet genom planering för och hantering av förändringar, med social dialog och kollektivförhandlingar som ledande principer ([64]). Detta åtgärdspaket bör integrera de relevanta förslag som riktar sig till medlemsstaterna och särskilt omfatta följande:

— En kartläggning av kompetensbehov och kompetensstrategier vid sidan av rigorösa socioekonomiska konsekvensbedömningar på nationell nivå, branschnivå, regional och lokal nivå med tillräckligt utrustade kompetensexperter, med regionala övervaknings- och stödfaciliteter för att stödja företag, särskilt små och medelstora företag, och arbetstagare i arbetet med att uppnå dessa mål. Denna kartläggning bör genomföras av arbetsmarknadens parter och det politiska styret på respektive nivå.

— Utarbetande och genomförande av lämpliga program för kompetensutveckling på var och en av de ovannämnda nivåerna som gör det möjligt för arbetstagare, ungdomar, arbetslösa och andra utsatta grupper (äldre, personer med funktionsnedsättning, migranter osv.) att se över sina färdigheter och uppdatera sina karriärvägar, stärka sin anställbarhet och rörlighet samt göra övergångar på arbetsmarknaden som är genomförbara och önskvärda.

([61]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([62]) EUT C 146, 27.4.2023, s. 53, punkt 1.12.
([63]) EUT C 243, 27.6.2022, s. 35.
([64]) EUT C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj.

— Fastställa en meningsfull och verkställbar tillgång till utbildningstimmar med full ersättning för alla arbetstagare med hjälp av åtgärder såsom löneersättningsförmåner, och oavsett anställningsform, på arbetstid, med särskilda tillgänglighetsåtgärder för kvinnor och utsatta grupper.

— Se till att effektiva system för deltagande och ändamålsenlig information till och samråd med arbetstagarna genomförs på företagsnivå i enlighet med tillämpliga regler och att fler omfattas av kollektivförhandlingar, särskilt i framväxande sektorer och i enlighet med kraven i direktivet om minimilöner.

— Införa initiativ för en rättvis omställning i genomförandet av den europeiska pelaren för sociala rättigheter och den europeiska planeringsterminen. EU och dess medlemsstater bör garantera fri rörlighet med avseende på social trygghet när arbetstagare flyttar till en annan medlemsstat i enlighet med förordning (EG) nr 883/2004.

— Införande av kraftfulla incitament för att företag ska prioritera kompetenshöjning av nuvarande arbetskraft för att fylla kompetensluckor; utarbeta, offentliggöra och regelbundet uppdatera omställningsplaner för företag för att föregripa förändringar och utveckla strategier för att hantera eventuella effekter; uppmuntra till ökade bidrag till lärlingsutbildning och fortbildning i linje med nationella modeller för delfinansiering av arbetstagares utbildning på regional nivå.

— Planering, förberedelse och hantering av omstruktureringar måste samordnas med berörda offentliga myndigheter och berörda parter, med beaktande av deras respektive kapacitet och kompetens, och vid en lämplig tidpunkt. Detta bör säkerställa utvecklingen av vägar för övergång mellan arbete, med tonvikt på att skydda arbetstagarnas rätt att stanna kvar i sin hemregion och respektera deras val att stanna kvar i den bransch i vilken de arbetar.

Bryssel den 5 december 2024.

Oliver RÖPKE
Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs ordförande